

miškumo hipotezę. Jeigu *iẽ*, *uõ* būtų fonemų junginiai, jie negalėtų turėti pusilgių atitikmenų – trumpųjų fonemų variantų. Vadinasi, tarmės fonologinėje sistemoje *iẽ*, *uõ* funkcionuoja kaip balsiai, o ne kaip dvibalsiai.

Birutė Jasiūnaitė

LITERATŪRA

- Atlasas, 1982 – Lietuvių kalbos atlasas, II. Fonetika/ Ats. red. K. Morkūnas. – V., 1982.
Būga, 1961 – Būga K. Rinkiniai raštai, III/Sud. Z. Zinkevičius. – V., 1961.
Garšva, 1982 – Garšva K. Svarbesnės šiaurės vakarų panevėžiškių fonologijos ypatybės. – Baltistica, 1982, t. 18(1), p. 65–74.
Girdenis, 1971 – Girdenis A. Mažeikių tarmės fonologinės sistemos apžvalga. – Baltistica, 1971, t. 7(1), p. 21–31.
Girdenis, 1981 – Girdenis A. Fonologija. – V., 1981.
Kačiuškienė, 1982 – Kačiuškienė G. Vakarinių šiaurės panevėžiškių balsių kiekybės fonetinės ypatybės ir jos fonologinė interpretacija. – Kalbotyra, 1982, t. 33(1), p. 39–45.
Kazlauskas, 1966 – Kazlauskas J. Lietuvių literatūrinės kalbos fonemų diferencinių elementų sistema. – Kalbotyra, 1966, t. 14, p. 73–81.
Kazlauskas, 1968 – Kazlauskas J. Lietuvių kalbos istorinė gramatika. – V., 1968.
Kenstowicz, 1972 – Kenstowicz M. Lithuanian Phonology. – Studies in the Linguistic Sciences, 1972, vol. 2, N 2, p. 1–85.
Kosienė, 1978 – Kosienė O. Uteniškių tarmės balsinės fonemos. – Kalbotyra, 1978, t. 29 (1), p. 29–40.
Kosienė, 1982 – Kosienė O. Rytų aukštaičių uteniškių monoftongų priegaidės. – Kalbotyra, 1982, t. 33 (1), p. 61–71.
Mikalauskaitė, 1975 – Mikalauskaitė E. Lietuvių kalbos fonetikos darbai /Sud. A. Pakerys. – V., 1975.
Trost, 1966 – Trost P. Two Remarks on Lithuanian Vocalism. – Acta Baltico-Slavica, 1966, vol. 3, p. 183–185.
Zinkevičius, 1966 – Zinkevičius Z. Lietuvių dialektologija. – V., 1966.
Мартин, 1960 – Мартин А. Принципы экономии в фонетических изменениях. – М., 1960.
Судник, 1972 – Судник Т. М. Lazūnai. Литовская, белорусская и польская фонологические системы. – В кн.: Балто-славянский сборник / Отв. ред. В. Н. Топоров. М., 1972, с. 15–115.
Топорова, 1972 – Топорова И. Н. Дистрибуция фонем литовского языка. – В кн.: Балто-славянский сборник / Отв. ред. В. Н. Топоров. М., 1972, с. 140–173.

Vilniaus V. Kapsuko universitetas
Lietuvių kalbos katedra

Įteikta
1984 m. sausio 20 d.

Kur kas sudėtingesnė problema...

„Lietuvių kalbos gramatikos“ II tome apie veiksmažodžių būsimąją laiką trečiojo asmens kirčiavimą ir tarimą rašoma nelabai išsamiai (neišaiškinti įvairūs niuansai), bet vis dėlto informacijos esama (net iš tarmių). Štai atkreipiamas dė-

mesys, kad žemaičiuose išlaikomas *y, ū*: *lŷs, gŷs, bŷs* (galima buvo pasakyti, kad žemaičių šis asmuo kirčiu ir balsiu ar dvibalsiu visada sutampa su bendratimi!). Įdomiai rašoma ir apie rytų Lietuvos tarmių faktus: „Kai kurie rytų aukštaičiai (pavyzdžiui, apie Vabalninką, Kupiškį, Skapiškį, Uteną ir kitur) trumpina visų pirminių veiksmažodžių su šaknies balsiais *y, ū* būsimąjo laiko trečiojo asmens formas, pvz., *klys ~ klyś*¹ (: *klŷsti*), *grŷs ~ grŷś* (: *grŷsti*), *pŷks ~ pŷkś* (: *pŷkti*), *siŷs ~ siŷś* (: *siŷsti*)²“. Tą patį patvirtina ir diplominiai darbai (pvz., V. Širvinskaitės „Skapiškio tarmė“, VVU, 1956), ir šių eilučių autoriaus girdėti pavyzdžiai Skapiškio apylinkių Bajorų kaime (*lŷš „lŷś“, rŷks „rŷś“, plŷš „plŷś“*), Pándelio apylinkių Buivėnų k. – *grŷs „grŷś“, lŷš „lŷś“, trŷks „trŷś“*, Pāpilio ap. Einōrių k. – *dŷks „dŷś“, rŷks „rŷś“* ir kt. A. Baranausko Skapiškyje buvo užrašyta *pragis* (*gaidys*) „*pragŷs*“ BM 18.

Kalbos komisijai sprendžiant būsimąjo I. trečiojo asmens rašybos klausimą, pasirodė A. Valeckienės komentarai „Keletas lietuvių kalbos rašybos klausimų“ su poskyriu „Būsimąjo laiko formų daryba ir rašyba“. Ten rašoma: „... veiksmažodžių *lŷžti, mŷgti, plŷšti, plŷkti, plŷsti, sprŷsti, trŷkti, žnybtŷti* būs. I. 3 asm. formos vienoje vietoje yra su ilgaisiais balsiais: *lŷš, mŷgs, plŷš, plŷks, plŷs, sprŷs, trŷks, žnybs* (Skapiškis)“³. Daroma išvada, kad „yra vietų, kur būs. I. 3 asm. formų kamieno balsis atitinka būtojo kartinio laiko formų kamieno balsį“⁴, todėl „... būs. I. 3 asm. formų rašybos taisyklė pagal būtojo kartinio laiko formas nėra jau tokia visiškai dirbtinė“⁴.

Kaip prie šių išvadų dera LKG II 301 pateikti pavyzdžiai? Kodėl jie užmiršti ir nepaaiškinti? O juk A. Valeckienė yra redagavusi dalį veiksmažodžio, ir be jos pritarimo Skapiškis ar ten būtų paminėtas. Kaip galima netikėti savo ausimis ir užmiršti Skapiškyje (Bajorų k.) girdėtas formas *lŷš, plŷš*? Man rodos, dadininkų šnektose egzistuoja paprastesnė taisyklė: trumpinami visi tvirtapradžiai *y, ū*, o tvirtagaliam išlaikomi (iš tos taisyklės yra atėjęs ir A. Valeckienės klaidingai sukirčiuotas ir niekieno nepataisytas veiksmažodis *plŷkti*, ne *plŷkti*). Šiose šnektose dar yra įsimaišęs noras atskirti įvairiašaknius ir įvairiareikšmius veiksmažodžius pvz.: *mŷks ~ mŷgs* (: *mŷgti*) (Skapiškis), plg. *mŷgs* (: *mŷgti*).

Taigi kalbos faktai liudija prieš A. Valeckienės minėtus teiginius. Kalbos komisija jau išsprendė būsimąjo laiko 3 asm. rašybos klausimus (nors praktikoje dar retas jų laikosi, net vadovėliuose studentams lituanistams), ir čia gal nereikėtų tų dalykų kelti. Kalbėti apie tai spiria visai kas kita: moksle kalbos faktais negalima žaisti be atodairos; jei buvo kada paskelbti netikri faktai, reikia juos atšaukti, negalima iš tarmių kelti nepamatuotų faktų, pvz., *didelis aciū* iš Skapiškio (LKG

¹ Labai keistas transponavimas. Kodėl čia žemaitiška tvirtapradė priegaidė?

² LKG II 301.

³ Kalbos kultūra, 1978, sąs. 34, p. 12.

⁴ Ten pat.

III 403; *Tai bus didelės ačiū, kad paskolinsi Skp.*), *lūš* iš Skāpiškie, *turtingas kuo* (net iš Rasėinių)⁵, *sėilė*=*sėilė* (taria *sėila.*, kaip ir *kėika*, bet *seilus*, *keiksmas*), *raišti* (tai žemaitiškas žodis ir visų kirčiuojamas *raišti*), *abstinėntas*, *absolvėntas*, *aplodismėntai* ir t. t.⁶, tuo kartais norint supeikti kokį oponentą. O juk būsimojo laiko 3 asmuo tarmėse apskritai mažai tyrinėtas, tiktai užuominų visur galima rasti, net LKG.

Pagrindinis A. Girdenio, A. Rosino ir šių eilučių autoriaus teiginys, kad dabartinė būsimojo 1. 3 asm. galūnės taisyklė yra dirbtinė, dar lieka nenuneigtas. Tik ištirtos viso lietuvių kalbos ploto daugumos veiksmazodžių tos formos, jų vartojimo izoglosos kada nors parodys visą reiškinio įvairovę. Ir ne iš atsiminimų tuos faktus reiktų tyrinėti, o iš konkrečių užrašymų kaimuose, iš bendrinės kalbos nepaveiktų žmonių lūpų.

Vytautas Vitkauskas

Lietuvos TSR MA
Lietuvių kalbos ir literatūros institutas

Iteikta
1983 m. gegužės 5 d.

Dėl „Jono Jablonskio laiškų“ korektūros klaidų

Leidinyje „Jono Jablonskio laiškai“ (V., 1985) pavėluotai aptikta korektūros klaidų. Kad jos nebūtų priskiriamos laiškų autoriui ir neklaidintų J. Jablonskio darbų tyrėjų, leidinio sudarytojas nori čia dėl jų įspėti knygos skaitytojus.

Psł.	Eilutė	Išspausdinta	Turi būti
27	22 iš virš.	teip	taip
51	16 iš virš.	tai	taip
56	2 iš virš.	(vertimą) ¹⁾	(vertimą) ¹⁾
57	13 iš virš.	isorijos	istorijos
68	10 iš ap.	rinksime ¹	rinksime
197	11 iš virš.	atidur	atidūt
213	19 iš ap.	kuri	kuris
274	19 iš ap.	gąjščioti	gąjščioti
276	25 iš virš.	tikrašį	tikrašias
279	6 iš virš.	vis dėlto to	vis dėlto
323	6 iš ap.	(= Vilniaus)	(= Vilniaus
324	11 iš virš.	ст. Ю. Розалимо	ст. Розалимо
330	12 iš ap.	nūše.	nūše.
331	15 iš virš.	drašiai	drašiai

⁵ Valeckienė A. Kai kurių būdvardžių paraleliniai junginiai su įvairiais daiktavardžių linksniais ir prielinksninėmis konstrukcijomis. — Kalbos kultūra, 1964, sąs. 6, p. 14.

⁶ Valeckienė A. Tarmė ir literatūrinės kalbos tartis. — Kalbos kultūra, 1977, sąs. 32, p. 62–63.